

การศึกษาวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์อรุณวาสีในสังคมไทย
A study of the rule of Phrasongka Aranyavase in Thai society

พระครูอรุณจันทโชติ (องค์อาจ อุดมพันธ์)^๑
ดร.ประสพฤกษ์ รัตนรงค์^๒

บทคัดย่อ

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารมีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อคือ ๑) เพื่อศึกษาเพื่อศึกษาวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์อรุณวาสีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์อรุณวาสีในสังคมไทย และ ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์อรุณวาสีในสังคมไทยจากการวิจัยพบว่า พระสงฆ์อรุณวาสี คือ พระภิกษุที่อาศัยอยู่ในเสนาสนะป่า หรือ ถิ่นชุกชุมวัตร เพื่อเป็นการปฏิบัติขัดเกลากิเลสตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงอนุญาตการอยู่ป่าเพื่อเป็นการบำเพ็ญเพียรทางจิต เพื่อบรรลุมรรคผลนิพพานในที่สุด โดยมีวัตรปฏิบัติเกี่ยวกับชุกชุมวัตร มีความมกน้อยสันโดษไม่แสวงหาลาภสักการะเน้นการปฏิบัติเป็นหลัก ประเทศไทยมีพระสงฆ์อรุณวาสีตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน ท่านเหล่านั้นมีกิจวัตรปฏิบัติที่สืบทอดมาจากบูรพาจารย์สายอรุณวาสีอันมีหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่จะปฏิบัติกิจวัตรเหมือนกันคือทุก ๆ วัน เวลา ๑๕.๐๐ น ถึง ๑๖.๐๐ น. จะปิดกวาดลานวัด ทำความสะอาด เติมน้ำจรมณฑลศาลาทุกวัน จึงทำให้มีสุขภาพแข็งแรงดี วัตรปฏิบัติที่ต่างกันบ้างก็เฉพาะกฎกติกายภายในวัดเท่านั้น ส่วนใหญ่แล้วมีวัตรปฏิบัติที่สอดคล้องกับหลักธุดงค์ ๑๓ และมีข้อวัตรที่เกี่ยวกับการใช้บริขาร ที่สอดคล้องกับพระวินัยทุกประการ

คำสำคัญ : พระสงฆ์อรุณวาสี, วัตรปฏิบัติ.

^๑ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

^๒ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

Abstract

This thesis entitled “Study of Diary Routine of the forest-dwelling monk in Thai Society” has three objectives: 1) to study about Diary Routine of the forest-dwelling monk in Buddhist scriptures, 2) to study about Diary Routine of the forest-dwelling monk in Thai Society and 3) to analyze Diary Routine of the forest-dwelling monk in Thai Society

The research result is found that Aranyavasi mean the monk dwell in the forest or the monk who undertakes to Austere Practices of forest dwelling that is doctrine of the Buddha. He allowed the forest dwelling as practice to remove defilements, as the ascetic practice aims to achieve Nirvana. The forest dwelling monk has differed duties from the ordinary monk is what about the four requisites, viz., clothing, alms-food, dwelling and medicine. They shall be practice strictly by focus on contentment of these stuffs, not find the benefits but focus on practice the Buddha doctrine seriously

Thailand accepted Buddhist from India and has the forest dwelling monk since Sukhothai until the present. The forest dwelling monk inherited from the teacher of Aranyavasi at the time of the Buddha. The famous is Luang Pu Man Phurithatto etc. Most of the forest dwelling monks in Thailand have similar observance but some were differed because of regulation of the temple. The most follows observance that conform to principle of Dhutanga 13 and follows the article about requisites using and four requisites conform to Vinaya all respects

Special routine is at 3 pm. until 4 pm. in everyday as sweep the temple field, cleanliness; they have to sweep the temple filed, a terraced walking, receive food offering and mop the pavilion floor. These duties make healthy

Keywords: Forest-dwelling monk, Diary Routine

๑.บทนำ

พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญพระสาวกที่ถือการอยู่ในป่าเป็นวัตร ถือการอยู่โคนไม้เป็นวัตร ถือความสันโดษ ดังเช่นทรงตรัสว่า “ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ตนเองอยู่ปเณวัตรและกล่าวสรรเสริญ

คุณแห่งความเป็นผู้บูชาเป็นวัตร ปาจะพึงงามด้วยภิกษุเช่นนี้”^๓ ดังที่ทรงยกย่องพระมหากัสสปะที่ถือการบูชาเป็นวัตร^๔ ได้รับเอตทัคคะทางด้านเป็นผู้บูชาเป็นวัตร^๕ พระที่อยู่ในป่านั้นมีขวัตรที่ควรปฏิบัติดังปรากฏในอารัญญกัฏฐ^๖ ว่าการที่ภิกษุบูชาเป็นคุณงามความดีก็ได้ เป็นอกุศลก็ได้ อยู่ที่การปฏิบัติของผู้ปฏิบัติ ภิกษุผู้ถือการบูชาเป็นวัตร ต้องเรียนขวัตรที่พึงปฏิบัติในการบูชาเช่นขวัตรในการบูชา ขวัตรในการเขาหมูบาน ขวัตรในการบิณฑบาตในหมูบาน ขวัตรในการเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวก ต้องเรียนรูนักรัศมี มิฉะนั้นอาจจะเกิดอันตรายได้^๗ ต้องเป็นผู้ที่แผเมตตาให้สรรพสัตว์เสมอ มิฉะนั้นจะถูกสัตว์ร้ายเข่นงูกัดจนมรณภาพได้^๘ ย่อมได้รับอานิสงส์ คือ จะได้อบรมสมาธิที่ไม่ได้อบรม รักษาสมาธิที่ไม่ได้อบรมแล้วไว้ได้ ไม่ถูกอารมณ์ต่างๆ รบกวนจิต^๙ พระพุทธองค์ทรงพอพระทัยการที่ภิกษุถือการบูชา^{๑๐} พระพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่องการที่ภิกษุผู้มีศีล สำรวมอินทรีย์มีสติสัมปชัญญะ และ สันโดษ พักอยู่ในป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าช้า ที่แจ่ม ลอมฟาง^{๑๑} เป็นการเหมาะสำหรับการปฏิบัติกัมมัฏฐานดังข้อความว่า “ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายอยู่คือภิกษุในธรรมวินัยนี้ไปอยู่ในป่าไปอยู่ที่โคนไม้นั่งคุบัลลังก์^{๑๒} ตั้งกายตรงดำรงสติไว้เฉพาะหน้า^{๑๓} มีสติหายใจเข้ามีสติหายใจออก^{๑๔} ดังนั้นการอยู่ในป่านั้นจึงเหมาะอย่างยิ่งในการปฏิบัติธรรมสมัยสุโขทัยมีการแบ่งพระสงฆ์ออกเป็น ๒ ฝ่ายคือ คามวาสี คือ คณะของพระภิกษุที่เน้นศึกษาพระไตรปิฎกอรุณกถาและคัมภีร์ต่างๆ อาศัยอยู่ในเขตเมืองหรือใกล้ชุมชนและอรัญวาสี คือ คณะของพระภิกษุที่เน้นหนักในด้านการปฏิบัติสมณะกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐาน อาศัยอยู่ในเสนาสนะป่า เรียกว่าพระอรัญญวาสีหรือพระป่า ต่อมาพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ ได้นำการธุดงค์และอยู่ป่าเป็นวัตร มาเผยแพร่จนเป็นที่ยอมรับในคณะสงฆ์และสร้างศรัทธาในหมู่ญาติโยม มีวัตรปฏิบัติที่เป็นแบบแผนที่พระสงฆ์อรัญญวาสีถือปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยสนใจว่าวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์อรัญญวาสีมี

^๓ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๓๖/๓๖๙.

^๔ อ.จ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๙๑/๒๕.

^๕ อ.จ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๐๓/๒๗.

^๖ วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๖๗/๒๓๕-๒๓๗.

^๗ วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๖๗/๒๓๕-๒๓๖.

^๘ วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๕๑/๑๔-๑๖.

^๙ พระพุทธโฆสเถระ รัตน, สมเด็จพระพุทธโฆสสาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) แปลและเรียบเรียง, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, พิมพ์ครั้งที่ ๕ (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชูปริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๔๘) หน้า ๑๑๒.

^{๑๐} อ.จ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๔๒/๔๙๖, อ.จ.อ.จ. (ไทย) ๒๓/๘๖/๔๑๔-๔๑๕.

^{๑๑} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๑๖/๗๓, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๑๒/๔๔๙.

^{๑๒} นิ่งคุบัลลังก์ หมายถึงนั่งพับขาเข่าหากันทั้ง ๒ ข้างเรียกว่า นิ่งขัดสมาธิ -วิ.มหา.อ. (บาลี) ๑/๑๖๕/๔๔๕, วิสุทธิ. (บาลี) ๑/๒๙๕.

^{๑๓} ดำรงสติไว้เฉพาะหน้าหมายถึงตั้งสติมุ่งตรงต่อกัมมัฏฐาน-วิ.มหา.อ. (บาลี) ๑/๑๖๕/๔๔๕, วิสุทธิ. (บาลี) ๑/๒๙๕.

^{๑๔} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๐๗/๑๐๒.

อย่างไรบ้าง เพื่อประชาชนทั่วไปที่จะได้ทราบสามารถก่อให้เกิดศรัทธาได้อย่างถูกต้อง ได้รับประโยชน์สมควรสืบไปจึงมีวัตถุประสงค์คือ

๒ วัตถุประสงค์

- ๑ เพื่อศึกษาวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์อรหันต์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๒ เพื่อศึกษาวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์อรหันต์ในสังคมไทย
- ๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์อรหันต์ในสังคมไทย

๓ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยค้นคว้าทางเอกสารตามลำดับ รวบรวมข้อมูลแล้วค้นคว้านำมาเรียบเรียงย่อความ จากข้อมูลที่เชื่อถือได้ คือปฐมภูมิ ค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิ โดยนำมาวิจัยเอกสารเกี่ยวกับวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์อรหันต์ประกอบเอกสารแล้วนำเสนอผลงานวิจัยและข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาวิจัย

๔ ผลการศึกษา

๑ วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์อรหันต์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาพบว่า พระสงฆ์อรหันต์คือ พระภิกษุที่อาศัยอยู่ในเสนาสนะป่าหรือถ้ำหรือถุดงค์ด้วยการอยู่ป่าเป็นวัตรในสมัยพุทธกาลพระภิกษุทุกรูปจะเป็นพระป่าต้องศึกษาเล่าเรียนธรรมวินัยและต้องปฏิบัติกัมมัฏฐาน มีความสันโดษในเสนาสนะตามมีตาม ในครั้งพุทธกาลมีพระเวตเถระ พระมหากาล เถระ เป็นต้นเป็นตัวอย่าง มีวัตรปฏิบัติเกี่ยวกับธุดงค์วัตรไม่แสวงหาลาภสักการะปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงอนุญาตการอยู่ป่า เพื่อเป็นการปฏิบัติขัดเกลากิเลสจนถึงนิพพานในที่สุดดังนั้นวัตรปฏิบัติจึงได้รับการสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

๒ วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์อรหันต์ในสังคมไทย พบว่า ในสมัยกรุงสุโขทัยมีคณะสงฆ์ ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายคณธรรและฝ่ายวิปัสสนาธุระ คือ^{๑๕} ๑) ฝ่ายคณธรร ศึกษาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเรียกว่า “คณคามวาสี” คือ พระสงฆ์ที่พำนักอยู่ในวัดใกล้บ้านและ ๒) ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ฝ่ายที่ปฏิบัติโดยเน้นไปปฏิบัติกัมมัฏฐาน เรียกว่า พระสงฆ์อรหันต์ โดยมีพระสังฆราชทั้งฝ่ายคามวาสีและสังฆราช

^{๑๕} ผศ. บันเทิง พาพิจิตร, การปกครองตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอ เดียนส ไตร, ๒๕๔๘), หน้า ๔.

ฝ่ายอรัญญาวิสัย^{๑๖} พระสงฆ์อรัญญาวิสัยไทยได้มีมาจนถึงในสมัยรัตนโกสินทร์ มีวิถีชีวิตอยู่ตามธรรมชาติ ปฏิบัติตามขอวัตรปฏิบัติในการอยู่ป่ามีความสันโดษในปัจจุบัน ๔ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและยารักษาโรค มีกิจวัตรปฏิบัติที่สืบทอดมาจากหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต เป็นต้นพระสงฆ์อรัญญาวิสัยในประเทศไทยส่วนใหญ่จะปฏิบัติกิจวัตรเป็นไปคล้ายกันทั้งหมดคือทุก ๆ วัน เวลา ๑๕.๐๐ น ถึง ๑๖.๐๐ น เป็นเวลากวาดลานวัด ทำความสะอาด เดินจงกรมเดินบิณฑบาต ภูศาลาและกวาดวัดทุกวันต้องทำทุกรูปยกเว้นก็แต่ผู้อาพาธเท่านั้น ถือเป็นการออกกำลังที่ดีจึงมีสุขภาพดี มีตัวอย่างเช่นวัดป่าบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี โดยมีหลวงตามหาบัว ญาณสมฺปนฺโนหรือพระธรรมเป็นเจ้าอาวาสและหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งทั้ง ๒ วัด มีการปฏิบัติข้อวัตรต่าง ๆ คล้าย ๆ กัน แตกต่างกันบ้างก็เฉพาะกฎกติกายภายในวัดเท่านั้น มีวัตรปฏิบัติที่สอดคล้องกับหลักธุดงค์ ๑๓ และมีข้อวัตรที่เกี่ยวกับการใช้บริหาร การใช้สอยปัจจัยสี่สอดคล้องกับพระวินัย ดังนั้นพระสงฆ์อรัญญาวิสัยในสังคมไทยได้มีวัตรปฏิบัติที่เป็นการกำหนดข้อกติกาสงฆ์ ซึ่งเลือกสรรมาจากธรรมและวินัยของพระพุทธเจ้าเพื่อควบคุมความประพฤติของภิกษุสามเณรให้อยู่ในกรอบพระธรรมวินัย

๓ วิเคราะห์วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์อรัญญาวิสัยในสังคมไทยพบว่า ป่าในประเทศไทยมี ๒ ลักษณะคือ ป่าสงวนและป่าในหมู่บ้านชนบทหรือป่าชุมชน บางแห่งมีความเจริญถนนตัดผ่าน หรือมีหมู่บ้านใกล้ป่ามากทำให้การอยู่ป่าของพระภิกษุได้เปลี่ยนแปลงไปจากตามสภาพแวดล้อมจึงต่างจากอดีตมากแต่ท่านเหล่านั้นสามารถสมาทานประพฤติธุดงค์ได้เพื่อทำลายกิเลสและบรรลุนิพพาน

๕ บทสรุป

อรัญญาวิสัยคือพระที่อาศัยในเสนาสนะป่า สามารถธุดงค์วัตร เพื่อกำจัดกิเลส ในประเทศไทยมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบันแม้สภาพสังคมเปลี่ยนไปแต่ท่านสามารถสมาทานปฏิบัติในธุดงค์วัตรได้เพื่อขจัดกิเลสออกจากจิตใจ

๖ ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยนี้ผู้วิจัยเห็นว่าต่อไปควรทำเรื่องต่อไปนี้

๑ การศึกษาทัศนคติต่อพระสงฆ์อรัญญาวิสัยในสังคมไทย

๓ การศึกษารูปแบบการถือธุดงค์ของพระสงฆ์ไทย

^{๑๖} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ธรรมและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๕๔

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **ประวัติพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด นวสานการพิมพ์, ๒๕๕๐.

สมเด็จพระพุทธมาจารย์ (อาสภมหาเถระ). **พระปฏิบัติศาสนาเรื่องธุดงค์วัตร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๓.

นางสาวอัมพร จันทร์ตัน. “การศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการปฏิบัติธุดงค์กับการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.